

530 Bouwblok Kralingen

opdracht:
gemeente Rotterdam
ontwerp:
begin 1945-1947
bouw:
eind 1947-1948
i.s.m.:
E. F. Groosman

Beatrixlaan en Irislaan (*w.669*). Samen met zijn medewerker Kromhout ontwerpt Van Tijen een verkaveling voor 196 kleine en grote standaard-eengezinshuizen, 28 bejaardenwoningen en een niet nader uitgewerkte etagebebouwing in korte stroken (*afb. 5*). De eengezinshuizen zijn op een klein aantal na niet meer in blokjes van twee ondergebracht, maar in rijen van zes of acht. Hoewel de verkaveling, met name van de wooneenheden in de noordelijke helft, direct ontleend is aan de stedelijke tuinwijkstudie (*w.512*), wijkt Van Tijen bij de situering van de bejaardenwoningen en de eengezinshuizen in het zuiden van de 'rechte' lijn af, door de blokjes enige graden te draaien; een 'verlevendiging' die hij rond deze tijd ook in andere projecten aanbrengt (*w.600, w.728*) en die nooit meer zal verdwijnen (*w.752, w.793, w.959*). Het bouwplan aan de Irislaan wordt maar ten dele uitgevoerd: in de loop van 1948 zal een deel van de noordelijke helft bebouwd worden met de eengezinshuistypen, echter in een soberder jasje dan hun voorgangers. Inmiddels heeft Groosman, zoon van een Zeeuwse aannemer, het woningtype verder over Zeeland verspreid, met steeds nieuwe gevelvarianten: in Kapelle (*w.616, w.618*), Aardenburg (*w.623*), Axel (*w.632, w.667*), Kapelle-Biezelinge (*w.635*), Bruinisse (*w.662*), Souburg (*w.675*) en Kruiningen (*afb. 6*), welk werk niet meer op de lijst van Van Tijen voorkomt, omdat Groosman enkele maanden eerder voor zichzelf is begonnen; op advies van Van Tijen.

526:6

Het Zeeuwse uitstapje zal van grote betekenis blijken te zijn: de plattegronden en voor een deel zelfs de vormgeving keren terug in de vele honderden eengezinshuizen die Van Tijen vanaf 1949 in het RBM-systeem zal uitvoeren, al dan niet gesplitst in duplexwoningen (*w.728, w.752, w.780, w.793*).

BRONNEN/LITERATUUR: archief Van Tijen & Maaskant, Kokon architecten; gegevens E. F. Groosman; W. van Tijen, 'Het woongebouw aan het Zuidplein te Rotterdam', *Forum* 1949, p. 360.

530 Bouwblok Kralingen

ROTTERDAM

AANLOOP

Nog tijdens de bezetting zijn voor de wederopbouw van Oost-Kralingen – door het verlies van ruim 5600 woningen een van de zwaarst getroffen Rotterdamse woongebieden – strenge 'wenken en voorschriften' vastgesteld, die in de korte periode waarin zij van kracht waren, 1945-1949, voor een ongekeerde kwaliteitsverhoging van de etagewoningbouw hebben geleid. Aanleiding voor deze speciale richtlijnen was de meedogenloze kritiek van de directeur van de Rotterdamse dienst Volkshuisvesting, A. Bos, op het grote complex etagewoningen dat in het kader van de wederopbouw in 1943 aan de Goudsesingel werd opgeleverd (architect J. Wils, *afb. 1*): slechte, te krap bemeten plattegronden zonder enige toekomstwaarde en een slechte situering van de bouwblokken. Bos krijgt hierin steun van het Adviesbureau Stadsplan Rotterdam (ASRO; het 'oude' Stadsontwikkeling), de Bouwpolitie en de secretaris van de Algemeen Gemachtigde voor de Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid in Den Haag, Z. IJ. van der Meer. De vier instanties besluiten tot de installatie van de 'Commissie voor de woningbouw', die zich zal gaan buigen over nieuwe richtlijnen en bouwvoorschriften voor de herbouw van Kralingen; bovendien zal de commissie waken over de bouwplannen die op advies van de Algemeen Gemachtigde alleen kunnen worden ingediend door combinaties van 'gerenommeerde' architecten en particuliere bouwers, welke beroepsgroepen overigens geraadpleegd zullen worden bij het opstellen van de richtlijnen. Een opmerkelijke actie, die als voortzetting

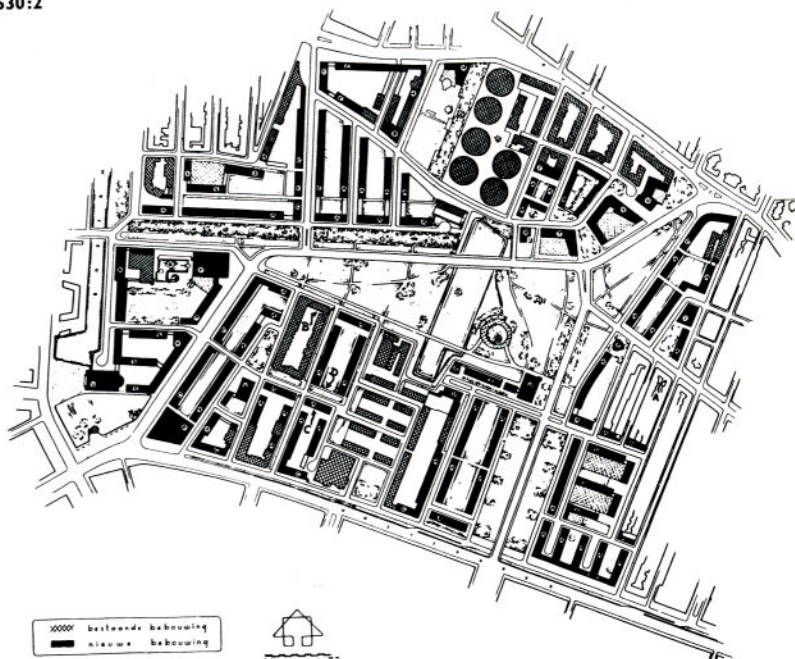
530:1

530:2

kan worden beschouwd van de samenwerking tussen overheid, architecten en particuliere bouwers bij het 1000-woningenplan in 1941 (zie: w.209).

Eind 1943 wordt de nieuwe 'Kralingse bouwverordening' goedgekeurd door het nauwelijks gezaghebbende gemeentebestuur en het daarentegen oppermachtige bureau van de Algemeen Gemachtigde. De voorschriften, die vrijwel geheel overeenkomen met de eisen van het *Architectenprogramma* (w.484; zie: w.512 en hfdst. VIII), gaan veel verder dan de Rotterdamse en zelfs de Amsterdamse bouwverordening, bijvoorbeeld door de afmetingen van woon- en slaapkamers te relateren aan het aantal slaapkamers waaruit de woning bestaat: zo moet de woonkamer minimaal 16 m² groot zijn (minimumbreedte 3,50 m zonder, en 3,75 m met stookplaats aan de wand), maar 20 m² wanneer de woning vijf slaapkamers telt; deze laatste zijn in drie typen onderverdeeld: een ouderslaapkamer van 12 m² inclusief kastruimte (minimumbreedte 2,70 m), een tweebedskinderslaapkamer van 8 m² inclusief kastruimte (minimumbreedte 2,40 m) en een eenbedskinderslaapkamer van 6 m² (minimumbreedte 2 m). Dat de keuken (4,5 m², minimumbreedte 1,70 m) in verbinding moet staan met een balkonruimte komt in de Rotterdamse bouwverordening al helemaal niet voor, noch dat de woning dient te beschikken over een (woon)balkon, veranda of loggia van 3 m², een douche/badruimte van minimaal 1,80 m² en diverse kasten (kleren, levensmiddelen, meters enz.). Ook voor de aankleding en inrichting van de bouwblokken zijn regels opgesteld: in een onderbouw dient iedere woning een aparte berging te krijgen, het trappenhuis moet aan de buitengevel worden geplaatst, als dakvorm wordt een zadeldak met pannen verplicht gesteld (!) en op de zolders mag slechts één slaapkamer worden opgenomen voor de woning die hier direct onder ligt. Nog niet helemaal gerust stelt de commissie ook enkele zwaarwegende richtlijnen op: slaapkamers liever niet aan het trappenhuis leggen, rekening houden met een goede zontoetreding in alle woningen, de binnenterreinen alleen voor 'woondoeleinden' (tuinen, al dan niet gemeenschappelijk) en/of kleuterspeelplaatsen reserveren en tot slot de aanbeveling om muren en gevels in baksteen te metselen, niet eens zozeer om esthetische redenen, maar omdat men verwacht dat dit het enige bouw materiaal is

dat na de bevrijding in voldoende mate aanwezig zal zijn.

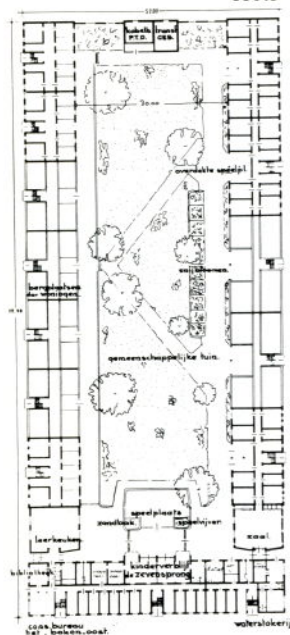
Voor de financiering van dit kostbare programma rekent men voorlopig op rijks- en gemeentebijdragen, met in het achterhoofd het idee om de woningen na de bouw 'over te dragen' aan particuliere huiseigenaren die hun bezittingen tijdens het bombardement in rook hebben zien opgaan en nu moeten voldoen aan een herbouwplicht. Het prijskaartje blijkt in de magere wederopbouwjaren echter veel te hoog, zodat de Kralingse richtlijnen na de oplevering van de eerste woningen in de ijskast verdwijnen, een van de attributen waarover ook de woningen hadden moeten beschikken.

Voor het zover is wordt door het ASRO eerst een stedenbouwkundig plan ontworpen voor ca. 1600 nieuw te bouwen woningen in Kralingen, waarover P. Verhagen de supervisie zal krijgen (afb. 2); een van de bouwblokken, tussen de Dr. Zamenhof- en de Vlinderstraat, wordt toegewezen aan Van Tijen, die nauw betrokken is geweest bij de voorbereidingen: indirect als voorzitter van de studiegroep die het *Architectenprogramma* heeft opgesteld en direct als adviseur van het ASRO (w.544) en de 'Commissie voor de woningbouw' zelf.

BOUWPLAN EN WONINGTYPEN

Bij het ontwerp van het bouwblok zal Van Tijen dikwijls teruggedacht hebben aan zijn beginjaren: de Kralingse 'wenken en

530:3

voorschriften' lijken immers als twee druppels water op de minimumeisen die hij formuleerde ten tijde van het woningbouwplan voor Schiedam (w.002), en het aan hem toegewezen U-vormige bouwblok is een kopie van zijn ontwerp voor het 'opengebroken bouwblok' aan de Vroesenlaan, dat enkele jaren later door Van den Broek werd uitgewerkt en gerealiseerd (w.009).

De opzet van het complex in Kralingen vertoont daarom sterke overeenkomsten met deze voorloper, hoewel de vele voorzieningen en ruime woningdifferentiatie zonder twijfel uniek zijn te noemen (afb. 3): het gemeenschappelijke binnenterrein is aan drie zijden afgesloten met etageblokken van drie verdiepingen op een onderbouw met bergingen en hobbyruimten; in de onderbouw van het korte blok aan de Plantageweg (noordkant) zijn bovendien een kinderverblijf (afb. 4), een bibliotheek, een

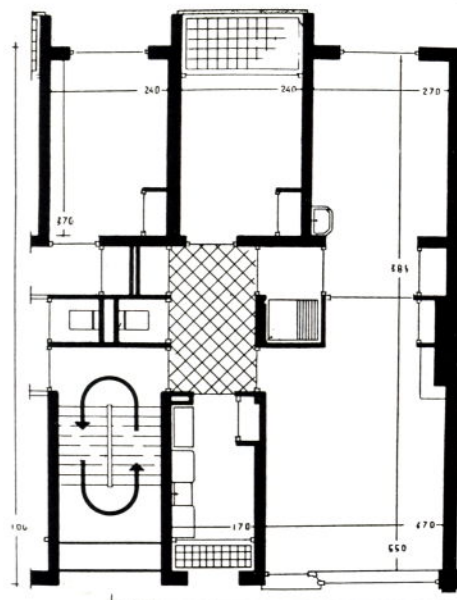
530:4

530:5

530:6

1ste en 2de WOONLAAG.

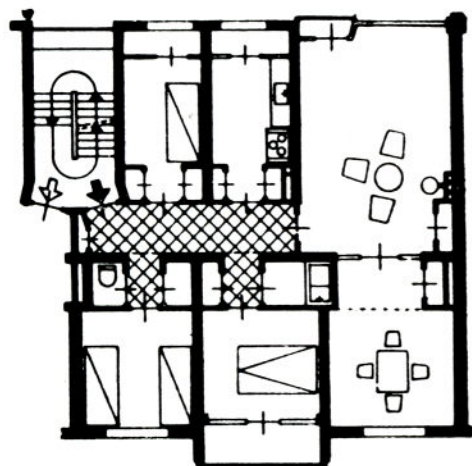
bureau voor huishoudelijke voorlichting, en een waterstokerij met woning ondergebracht; een leskeuken en een vergaderzaal verbinden het korte blok met de twee etageblokken aan de Vlinderstraat (oostkant) en de Dr. Zamenhofstraat (westen). De open zijde aan de Oostzeedijk Beneden (zuidkant) was oorspronkelijk afgesloten door twee muurtjes tussen het nog steeds bestaande transformatorhuisje en de kopgevels van de lange etageblokken; later is hier echter een opening in gemaakt (afb. 5).

De eerste twee verdiepingen van het etageblok aan de Vlinderstraat zijn uitgerust met 28 wisselbeukwoningen van 10 m bij 7 m (afb. 6); de twee of drie slaapkamers, waarvan één met een deels ingebouwd balkon, liggen aan de tuinzijde en de woonkamer en keuken aan de straatzijde, respectievelijk met een 'Frans balkon' en een loggia (afb. 7). De 14 woningen op de derde etage hebben de beschikking over een extra slaapkamer onder de kap, waarin bovendien een ruim terras is uitgespaard, waarmee het slaapkamerbalkon op de woonverdieping vervalt (afb. 5 en hfdst. x: 3). In de zolderhelft aan de straatzijde zijn voor alle woningen aparte droogruimten ondergebracht. De woningen aan de Dr. Zamenhofstraat (30) en aan de Plantageweg (18) zijn groter, 10 m bij 9,50 m, en hebben door het ontbreken van de wisselbeuk alle dezelfde plattegrond (afb. 8): de woonkamer (met Frans balkon) en keuken (met loggia) wederom aan de straatzijde, evenals een

530:7

530:8

slaapkamer met loggia, die tegen de richtlijnen in naast het trappenhuis ligt (afb. 9); aan de tuinzijde bevinden zich twee slaapkamers (één met balkon) en een tweede woonvertrek in het verlengde van de woonkamer. Voor de derde verdieping en de zolder geldt hetzelfde als voor het blok aan de Vlinderstraat.

Ondanks de bijzondere opzet blijft het bouwblok een vreemde eend in de Van Tijen-bijt: 'In de vormgeving kwam ik ondanks mijn bedoelingen toch wel gevaarlijk ver van de moderne architectuur af,' schreef hij in 1970. Voor een deel is dit het gevolg van de richtlijnen om in baksteen te bouwen en de woonblokken te voorzien van een zadeldak. Aan de andere kant is Van Tijens metselwerk een oprechte poging om tegemoet te komen aan de kritiek op de

530:9

'kille', 'industriële' Nieuwe-Bouwenarchitectuur en in die zin een voortzetting van het 'huwelijk tussen baksteen en beton' (balkonhekken, luifel kinderverblijf), dat bij het Nationaal Luchtvaartlaboratorium (w.333) werd ingezegend. Enkele geveldetails, de trapeziumvormige uitsneden in de terrasbalustrade en de meanderende betonluifel van het kinderverblijf, zijn ontleend aan het schuin tegenover liggende industriegebouw aan de Oostzeedijk (w.439) en het prijsvraagontwerp voor het weeshuis (w.460). Een poging om net als in Vlissingen (w.526) de gevels wit te schilderen stuitte op verzet van de supervisor.

BRONNEN / LITERATUUR: A. F. Bakhoven, 'Nieuwe normen voor de volkswoningbouw te Rotterdam', *TvVS* 1944, p. 74; J. B. Bakema, 'Nieuw wonen in Rotterdam', *Bouw* 18-05-1947, p. 15 (monografie Rotterdam); S. J. van Embden, 'Kralingen gaat herrijzen', *Bouw* 1946, p. 115; T. Idsinga, 'Het Nieuwe Bouwen in Rotterdam 1940-1960: wat is stedelijk wonen in een open stad?', *Het Nieuwe Bouwen in Rotterdam 1920-1960*, cat. tent., Delft 1982, p. 115; W. van Tijen, 'Het woongebouw aan het Zuidplein te Rotterdam', *Forum* 1949, p. 361; idem, 'Ontwerpen als maatschappelijke en gezamenlijke verantwoordelijkheid', *Plan* 1970, nr. 9, p. 594 (monografie Van Tijen); Dienst Volkshuisvesting Rotterdam, 'Etagewoningen te Rotterdam', *Bouw* 1950, p. 802.

586 Bureau voor Industriebouw

ROTTERDAM / GRONINGEN

Ondanks dat Maaskant zich onmiddellijk na de oorlog verzekerd weet van een gevulde opdrachtenportefeuille voor grote en belangrijke industrie- en bedrijfsvestigingen – het industriepark Spaansepolder, het

586 Bureau voor Industriebouw